



Kelemen László az édesapjától kapott hegedűvel. Forrás: Hagymányok Háza / Gajó Dorotya

 Hózsa Zsófia

Körül köre

Az Erkel Ferenc-díjas Kelemen László

„A tanítványaimnak szoktam mondani: képzeljék el, hogy a vízparton állnak, és egyetlen dolgot akarnak: átjutni a túlsó partra. Lenéznek maguk elé, és meg fogják látni az első követ. Odalépnek, és látni fogják a következőt. Aztán egyszer csak átérnek a túlpartra.” Kelemen László útja az erdélyi Gyergyóditróból a magyar folklórélet csúcsáig vezetett, pedig a Ceaușescu-diktatúra vizén is át kellett kelnie. A Hagymányok Háza főigazgatóját, aki a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjének birtokosa, tavasszal zeneszerzői és zenei szerkesztői tevékenységéért Erkel Ferenc-díjjal jutalmazták.



Létrejötté óta, csaknem két évtizede vezeti a Kárpát-médeneci népművészet fővárosi otthonát, a Hagyományok Házát. Alapító tagja volt a legendás Ökrös zenekarnak, elindította és éveken át vezette a felbecsülhetetlen értékű *Utolsó óra gyűjtést*, számos sikeres lemezt, táncszínházi előadást és páratlan koncertet szerkesztett, vagy álmodta meg zenéjét. A magyar folklórélet egyik vezéregyéniségeként Kelemen László irigylésre méltó pályát tudhat magáénak, pedig egyáltalán nem erre készült: „Huszonévesen bartóki utat terveztem magamnak: húsz évig szerettem volna foglalkozni az erdélyi népzenevel, majd utána húsz évig zeneszerzéssel, s így kialakítani a saját, népzeneire épülő nyelvezetemet – ahogyan Bartók is csinálta. Nagyjából hatvan éves koromig terveztem, nem gondoltam rá, hogy egyszer ötvenkilenc is leszek, vagy netán annál több.”

A népzene újra és újra átvette a hatalmat életében, magától értődő módon, hiszen gyermek- és fiatalkorában – a diktatúra mesterséges elzártságának is köszönhetően – egész Erdélyben, s így Gyergyóditróban is éltek, virágoztak a hagyományok. „Édesapám és nagyapám is muzsikált amatőr módon: otthon, fonóban, kalákában, gyermek-táncházban, amit »kicsi sereg«-nek hívtak Ditróban. Magam is tanultam hegedülni a falusi tanítótól, népdalokon keresztül. Aztán tízévesen kiemeltek onnan. A szocialista rendszerben tehetségkutató tanárok járták Székelyföldet, és a jó képességű gyerekeket művészeti iskolákba irányították, így a marosvásárhelyi janicsárképzőbe kerültem, és klasszikus zenei tanulmányokat folytattam az akkor szokásos szigorú rend szerint. Fogta is a fejét a vásárhelyi hegedűtanárom, teljesen átállította a tartásom. De akkor én nagyon elszánt voltam, nem bántam. Amikor tizenhat éves koromban – kis késéssel – begyűrűzött Erdélybe a táncházmozgalom, megéreztem, hogy valahol mélyen bennem is munkálkodik a folklór. Széki zenei gyűjtéssel találkoztam először, és arra gondoltam, lehetetlen, hogy én Ditróban ne örökítem meg ugyanilyen módon a saját gyökereimet. A szüleimtől kaptam is egy magnót, egy 13 kilós Unitrát – édesanyám varrt rá tokot –, és először a nagyapámékat vettem föl vele. A korszellem persze ugyanazt sugallta, amit Bartók idején: hogy mindez értéktelen vacak, de elfogadták a hóbortomat, és énekeltek. Utána sokakhoz elvittem magam velük Ditróban. Örülök, hogy akkor ezt a gyűjtést meg tudtam csinálni, manapság már nem volna rá lehetőség. Legutóbb Enyedi Ágnesnek készítettem műsort az anyagból, Édesanyám sok szép szava címmel.”

A zeneszerzés sem váratott magára sokáig Kelemen László életében: hatodikos korában a képzőművész- és zenészpárlántákat összegyűjtő vásárhelyi iskolában a *Toldit* tanulták, s plusz pontot ajánlottak annak, aki rajzolt vagy zenét írt hozzá. Zenéje annyira tetszett a magyartanárnak, hogy meghallgatásra küldte a jeles erdélyi zeneszerzőhöz, Csiky Boldizsárhoz, akinek hamarosan magántanítványa lett. Szigorú rend szerinti, magas színvonalú képzést kapott tőle

formatani és harmóniai elemzésekkel, nehéz diktandókkal, aminek utána nagy hasznát vette az egyetemen, a kolozsvári zeneakadémia akkoriban igen elismert zeneszerzés szakán. Kelemen László máig tisztelettel és szeretettel emlékszik vissza ottani tanáira, többek között Terényi Edére, Vermesy Péterre, Szalay Miklósrá és Benkő Andrásra is. Első kísérőzenéjét is ott szerezte a bábszínház számára, Vermesy jóvoltából, aki munkamódszerének részeként gyakran adott át megrendeléseket legtehetségesebb tanítványainak. Kelemen László akkori zeneszerzői tevékenysége független volt a népzeneitől – bár a román oktatási rendszerben már akkor is nagy hangsúlyt kapott a népművészet. „Ez kétségtelen előnye a román akadémiai oktatásnak, Magyarország a mai napig nem érte utol, pedig nagy szükség volna rá. Ráadásul a Zeneakadémián van Népzene Tanszék, tehát könnyen át lehetne hallgatni a szakok között, és sok mindent meg lehetne tanulni egymástól. A hagyományos barokk díszítésmódokat például a népi hegedülés megőrizte, Bartók műveiben pedig számos olyan népzenei idézet van, melyeket teljesen más vonózással lehetne csak hitelesen előadni, mint amit a klasszikus zenében megszoktunk.”

Közben, mindjárt az egyetemi évek elején kapcsolatba került a legnevesebb folkloristákkal, Almássy Istvánnal és Kallós Zoltánnal, és hamarosan kinyílt számára Kalotaszeg, Mezőség a Kis-Szamos mente, Bonchida, Szék csodálatos világa. Az akkori államvezetés a kihelyezés intézménye által három évre meghatározott állásba helyezte a pályakezdő fiatalokat, kötelező jelleggel. A magyarokat leginkább a Kárpátokon túlra, a románokat pedig Erdélybe irányító intézkedés sajnálatos módon sikeresnek bizonyult, ráadásul folyamatosan veszélyeztette a nem régóta működő két kolozsvári táncház sorsát, melyekben főként egyetemisták muzsikáltak. Amikor az egyetlen brácsás elhelyezése kilátásba került, Kelemen Lászlót beszéltek rá, hogy mentse meg a táncházat.

„Talán '80-ban történt. Későbbi sógorom, Tötszegi András »Cucus« elvitt Kallós Zoli bácsihoz, mindannyian az ő tarisznyáján ücsörögtünk akkoriban. Kedvesen fogadott, előhozott egy gyimesi tarisznyát egy mezőségi asztalos által készített brácsaimitációval. Rettenetes volt, de ezen kellett megtanulnom játszani, hiszen előtte csak hegedülni meg zongorázni tanultam. Húrokat is kaptam az öregtől, meg egy dedikált példányt a *Balládák könyvéből*, ezzel indított el az utamon. Akkor tartották Gyimesben az első táncházttáborot, ott kezdtem el tanulni, és ott ismertem meg a majdani kollégáimat, barátaimat. Nagyon szép időszak volt ez, gyakran kijártunk gyűjteni és együtt muzsikálni a falusi zenészekkel. Sőt, hamarosan az a szerencse ért, hogy Fodor Sándor »Neti« meghívott engem lakodalmakat muzsikálni. Persze ennek gazdasági oka is volt, mert jóval kevesebbet kellett nekem fizetnie, mint a cigány brácsásoknak, de így rengeteget tanultam. A kalotaszegi zenészek



Kelemen László. Forrás: Hagyományok Háza / Cajó Dorottya

krémjével muzsikálhattam, Netivel, Csipással, a Samuk dinasztiaival... De a palatkaiakkal is jártam a háromnapos lakodalmakat. Szováton egyszer 27 órán át zenéltünk egyfolytában, utána hideg vízbe kellett áztatni a kezem. Közben persze gyűjtöttünk is, ha alkalom adódott, egy szépkenyerűszentmártoni lakodalomban készített táncgyűjtésünk klasszikussá vált. Cucusnak volt egy filmfelvevő gépe, amit Martin György a saját pénzén vett és illegálisan juttatott át nekünk Erdélybe. Máig emlékszem arra a vasárnap délelőttre, meg a postás gyönyörű »ritka magyar«-jára.”

1984-ben aztán Kelemen Lászlót is kihelyezték – igaz, szerencsés módon a közeli Nagyenyedre –, és a táncházat is betiltották Kolozsváron. A fiatalok nagyobb albéletekben, magánlakásokban próbálták tovább vinni a hagyományt, pedig ez korántsem volt veszélytelen vállalkozás. Már a tiltás előtt is megesett, hogy egy román néprajzkutató 7-8 rendőr kíséretében tett látogatást a magyar táncházban, s megállapította, hogy „lopják” a román népzeneét. A magyar közösséget folyamatosan figyelték, fenyegették, és nem volt, aki ne tapasztalta volna meg ezt a saját bőrén. „Volt, hogy megálltunk Zoli bácsi háza előtt, és amíg bent voltunk, elvitték a frissen gyűjtött anyagokat az autóból. Amikor az öreg látta, hogy erősebb a figyelem, akkor nem is jött táncházba, nehogy ránk hozza a bajt. A besúgó-rendszer mindenről jelentett, a környezetünkben is sokakat hívtak be, nyilatkozatokat kellett adni. Volt akit megzsaroltak, ügynökké tettek vagy megaláztak, volt aki öngyilkos lett emiatt. Az ifjúság felhőtlen, de mégis nagyon súlyos, vészes időszak volt ez.”

Nagyenyeden az ún. úttörőház zenei szakkörében tanított hegedűt és zongorát, illetve a református kollégium kórusát vezette. Gyűjtéssel is próbálkozott, de a besúgóknak köszönhetően a Szocialista Kultúra Megyei Tanácsánál kellett ehhez engedélyt kérnie – amit természetesen nem kapott meg. A zeneszerzést ugyanakkor itt is folytathatta:

kórusműveket írt a kollégium együttese, és kamarazenét a település három zenetanára számára.

„Mindig is szerettem azonnal látni, hallani a munkám eredményét, ezért is indultam el a feldolgozás és zenei szerkesztés irányába. De biztosan az is motivált, hogy a gyerekkoromat meghatározó kultúrát felhasználjam és megmutassam a világnak. A *Szólószonáta* volt az első nagyobb saját ihletésű mű, amivel valóban sokat dolgoztam. Enyeden kezdtem el, de még akkor is csiszoltam, amikor átjöttem Magyarországra, és Perényi Eszter feljásztotta egy Hungaroton-lemezre. Sőt, a növendékeinek is tanította, nagy megtiszteltetés volt ez számomra. Természetesen Bartóktól és Bachtól származott az ötlet. Egy B-A-C-H fűgát írtam, amelyhez egy siciliano és a népzenei nyelv is társult, a darab végén egy gyimesi »sebes magyaros«-dallamot dolgoztam fel. A négy tétel zeneileg le is fedi életemnek ezt az időszakát.”

1986-ban, az élet és az értelmes szakmai munka teljes ellehetlenedésével aztán véget ért ez az időszak, és Kelemen László – rengeteg földijéhez, pályatársához hasonlóan – névházasság útján Budapestre települt. A kolozsvári zeneakadémia jó hírének köszönhetően mindjárt fel is vették a Kalmár László főszerkesztő vezette Zeneműkiadó szerkesztőségébe. És azonnal megtalálta őt a népzene is: Ökrös Csaba személyében, aki saját együttesét alapította meg többek között Kelemen Lászlóval és Berecz Andrással. „Máig emlékezetes, amikor együtt dolgozhattunk a Muzsikással. Igen jó kollégák voltak, és mindenben segítettek, amiben egy friss áttelepült segítségre szorult. A zeneszerzéssel csak keveset tudtam foglalkozni, hiszen a semmiből kellett felépíteni az egzisztenciámat. Sokat utaztam az Ökrös zenekarral Európa-szerte, ’88-ban már Amerikában turnéztunk. A Zeneműkiadóban kapott munkáimat szerencsére így is el tudtam végezni. Emellett pedig kísértük a Bartók és Kodály táncegyütteseket, Zsuráfszky Zoltán és Farkas Zoltán „Batyú” munkatársaként; nekik állítottam össze az első kísérőzenéimet. A zenei szerkesztésben rengeteget segítettek a klasszikus minták és formai megoldások, ezeket az ismereteimet ugyanúgy kiaknáztam és kiaknázom a mai napig a kísérőzenék komponálásánál, mint a néprajzi tudásomat. A *Bonchida háromszor* című lemez rondóformájú. A Magyar Állami Népi Együttesnek írt zenéimbe is beszűrődik a saját, független zeneszerzői működésem, hiszen nem mindig használok népnyelvet. A közönséget persze sosem érdekelte, hogy milyen vázra helyeztem a zenéket, a végeredményt mégis kiváltképp szerették. Az Ökrös zenekar *Kalotaszegi mulatóénekek* című lemezére 65 percnyi lassú zenét állítottam össze, egyetlen trackbe. Haragudtak rám a kollégák, pedig tudtam, hogy így lehet csak igazi művészi hatása a felvételnek, és persze hitelessége, hiszen a valóságban órákon át éneklük ezeket a nótákat. És amikor 65 perc lassú után elindul a csárdás, akkor megdobban a szív... Mert hát mi a művészet célja, ha nem a katarzis?!”

Művészeti tevékenységével párhuzamosan az ország legmeghatározóbb értékmegőrző programjait indította el és irányította Kelemen László. Tető alá hozta a 68 lemezből álló Új Pátria CD-sorozatot, a teljes Kárpát-medence hangszeres népzenejének áttekintését. Az általa életre hívott *Utolsó óra* gyűjtés keretében másfél év alatt 47 zenekart hozott át Erdélyből a Fonóba, és Pávai Istvánnal, Árendás Péterrel közösen gyűjtötte tőlük a hangszeres népzenei hagyomány még fellelhető dallamait. „A román határon állandó problémát jelentett a hangszerek szállítása, ezért létrehozunk a Fonóban egy hangszerparkot, hogy azon tudjanak játszani a zenészek. Én is beadtam a hegedűmet, amit édesapámtól kaptam még 14 éves koromban. A mai napig megvan, végigkísérte az életemet.”

Közben azonban lejárt életének az a 20 éve, melyet a népzene tanulmányozására szánt. Eredeti tervéhez ragaszkodva átadta a Budapest Táncegyüttes zenei vezetői posztját, és az Ökrös zenekarból is kilépett – egy évvel később fel is oszlott a zenekar, hiszen korábban a menedzseri feladatokat is ő látta el. Arra készült, hogy Fonó-beli állása mellett csakis a zeneszerzéssel foglalkozik. Aztán az élet úgy hozta, hogy fél évvel később a Hagyományok Háza megalapításának miniszteri biztosa lett. „Az *Utolsó óra* program folytatása mellett lobbiztam, támogatásért folyamodtam Rockenbauer Zoltánhoz. Találkozásunkkor megkérdezte, milyen fejlesztéseket javasolnék még ezen a területen. Sebő Ferivel, aki akkor a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője volt, sokszor beszélgettünk az együttes megújításáról, és a hagyományátadás folyamatának intézményesítéséről, hiszen a falvakban sajnos pusztulásnak indult mindez. Ezt elmeséltem Rockenbauernek, aki két nappal később miniszter lett. A rádióban hallgattam a nyilatkozatát a Hagyományok Háza létrehozásának szándékáról, s utána maga mellé vett tanácsadónak. Azóta itt ülök, 19 éve. De most már befejezem, jöjjenek a fiatalok!”

A '90-es években, a *Szólószonáta* után mindemellett született néhány nagyobb ívű klasszikus darab is, például a *Gyászzene és fuga*, melyet Kelemen László volt tanára, Vermesy Péter emlékére komponált. „Megrendített Vermesy halála. Kitelepedett Németországba, tévéjén nézte a forradalmi eseményeket '89 karácsonyán, és a felindulástól infarktust kapott. A sors kérlelhetségtelenségére reflektálva választottam a fuga szigorú formáját. S talán azért is, mert Péter ellenponttanárom is volt. Howard Williams el is vezényelte a darabot a Pesti Vigadóban, nagy megtiszteltetés volt ez számomra.”

Mégis a kísérőzenék, az alkalmazott zeneszerzés területén érzi magát igazán otthonosan, s nemcsak folklorisztikus előadásokhoz, hanem színházak számára is komponál: például Shakespeare *Viharához*, vagy Genet *Cselédek* című darabjához, a marosvásárhelyi Török Viola rendezővel immár összeszokott és megszokott párost alkotnak.

„Teljesen megváltozott a világ. Az előző korszakban a zeneszerzők a halhatatlanságnak írtak, a mai zeneszerzők viszont a mának írnak. A társadalom emlékezete úgy alakult át, hogy a jövő a zeneszerző szakma szempontjából teljesen bizonytalan. Ehhez alaposan hozzájárult az a tragédia, amit a 20. században követtek el a zeneszerzés ellen, és ami teljesen elhíttelenített bennünket a hallgatóink előtt, akik a legfontosabbak lettek volna a számunkra. Olyan művek születtek, melyek nem birtokolták a valódi műalkotás ismérveit. Nem volt céljuk a katarzis. Ötletzenét írtak, melynek a muzsikához az égvilágon semmi köze sincs. Sajnos nagyon sokára ébredtek fel azok, akik megpróbáltak visszacsatolni a múlthoz, és kontinuitást vinni a zeneirodalomba. Talán túl későn.

Emlékszem, hogyan tagadták ki mindenhol az Orbán–Selmeczi–Csemiczky–Vajda négyest, csak mert ők megelégték, hogy akarnak emberek levetnek valamit egy papírra, eljätsszák, és a húsz hallgató tapsol, miközben a lelkekben semmi nem történik. Az azóta felnövezt zeneszerző generációknak folyamatosan dönteniük kell: hajlandók-e a mának dolgozni, vagy fokozatosan szorúlnak ki, hiszen olyan zenét, ami nem mozgat meg senkit, és nem érdemes kétszer eljátszani, nincs is értelme megírni.”

Az újonnan szerzett zenék mellett máig emlékezetes és hiánypótló koncertek sorozatát hívja életre: „Néhány éve Bartók népdalfeldolgozásait Herczku Ágival énekeltetem el. Amelyeket Bartók hallott, eredeti stílusban, zongorakísérettel. Kaptam is érte hideget s meleget, mert transzponáltam a dalokat. Pedig ilyesmit maga Bartók is csinált, amikor Erdélyben turnézott, és a koncert előestéjén kiderült, hogy csak férfiénekes áll rendelkezésre. Bartóknak »fénykép-memóriája« volt, és meggyőződésem, hogy a feldolgozások írásakor mindig az eredetit hallotta belül. Csakhogy kompromisszumokat kellett kötnie, hiszen abban az időszakban nem volt nem operán képzett énekes előadó. Nem hiába becsülte nagyra a kolozsvári színházból származó Török Erzsit. (Kodály feldolgozásainál ugyanakkor van helye a bel cantós éneklésmódnak, hiszen ő egészen más, drámai, mondhatni színpadi dalokat írt.) Úgy érzem, ezzel az előadással egy sallangtól szabadítottam meg a bartóki gondolatot. De nagyon büszke vagyok a *Bartók kivirágzott fái* és a *Bartókék Bécsben* koncertekre is. Ezekkel azt hiszem, hozzá tudtam járulni ahhoz, hogy Bartók zenéjét a mai kor embere könnyebben megértse. Tartozunk neki ezzel, hiszen olyan úton indított el bennünket, ami azóta is járható, és megtart minket európainak és magyarnak is.”

Bár az eredeti negyvenéves tervet csak részben sikerült tartania, az újabb húszas fordulóhoz közeledve Kelemen László most haza készül. „Úgy érzem, hogy szolgáltam eleget. Az a tervem, hogy hazatelepszem Erdélybe, és megpróbálok ott hasznos lenni. A Zeneakadémia doktori képzését végzem, hogy mire itt befejeződik a megbízásom, probléma nélkül folytathassam a munkát akár tanárként, otthon.”